

KUBQIRRALARI USTIDA QUVISH MASALASI

Xasanjonova Nozimaxon Umidjon qizi
Andijon davlat universiteti

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 21.06.2024
Qayta qabul : 26.06.2024
Saytda mavjud : 28.06.2024

Muallif (lar)
N.U.Xasanjonova

Muallif bilan aloqa

nozimaxonkhasanjonova@gmail.com

© N.U.Xasanjonova

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti
Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annatatsiya. Ma'lumki, kub deganda faqat uning qirralaridan iborat, ya'ni simdan yasalganday shakl nazarda tutilishini qayd etib qo'yamiz. Quvish va qochish jarayonida qatnashuvchi nuqtalar mana shu shakl, ya'ni kubning qirralari bo'ylab harakat qilishi lozim. Bunda quvuvchilarning eng katta tezligi u va v (– tayin musbat sonlar). Kubqirralari ustida quvish masalasi muzoka olib borilgan.

Kalit so'zlar: Quvish, kub, shakl, chiziq, qirra, qochuvchi.

Аннотация: Известно, что термин «куб» относится к форме, сделанной из проволоки, то есть состоящей только из ее ребер. Точки, участвующие в процессе преследования и убегания, должны двигаться вдоль этой фигуры, то есть по ребрам куба. В этом случае максимальная скорость преследователей равна v , а убегающего равна u (u, v — определенные положительные числа). На Кубкирари обсуждался вопрос погони.

Ключевые слова: Чейз, куб, форма, линия, грань, спуск.

Annotation: It is known that the term cube refers to a shape made of wire, that is, it consists only of its edges. The points participating in the process of chasing and escaping should move along this shape, that is, along the edges of the cube. In this case, the maximum speed of the pursuers is v , and that of the escaper is equal to u (u, v , are definite positive numbers). The issue of chasing was discussed on the Kubqirari.

Key words: Chase, cube, shape, line, edge, escapement.

Ma'lumki, kub deganda faqat uning qirralaridan iborat, ya'ni simdan yasalganday shakl nazarda tutilishini qayd etib qo'yamiz. Quvish va qochish jarayonida qatnashuvchi nuqtalar mana shu shakl, ya'ni kubning qirralari bo'ylab harakat qilishi lozim. Bunda quvuvchilarning eng katta tezligi u qochuvchiniki esa v ga teng ($u, v, -$ tayin musbat sonlar). Ravshanki, agar bo'lsa, qochuvchini tutishni (ya'ni, quvuvchi nuqta bilan qochuvchi nuqta ustma-ust tushadigan holat yuzaga kelishini) bitta quvuvchi ham uddalaydi – buning uchun quvuvchi qochuvching izidan u tezlik bilan harakatlanishi kifoya. Shuning uchun deb olamiz va bunday masalani qaraymiz: kub ustida qochuvchini tuta olish uchun nechta quvuvchi lozim. Javob, albatta, u bilan v ga bog'liq chiqadi.

Ushbu maqolada asosiy maqsad quyidagi teoremani isbot qilishdan iborat:

Teorema.

a). Agar faqat sharti bajarilsa, to'rtta quvuvchi kifoya;

b). Agar bo'lsa, ikkita quvuvchi tuta oladi; c) bo'lsa, ikkita quvuvchi tuta olmaydi.

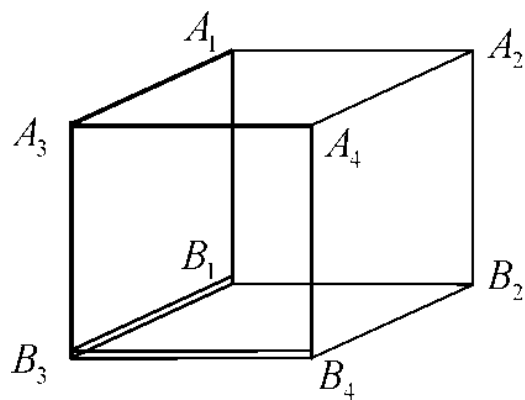
Isbot.

a) tasdiq isboti. Quvuvchilar q_1, q_2, q_3, q_4 bo'lib, ular harakatini nuqtadan boshlasin:

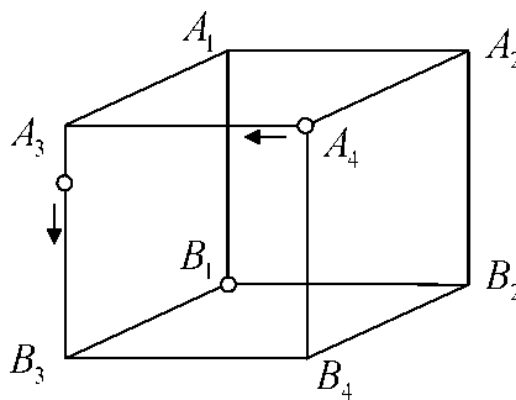
quvuvchi nuqtaga, quvuvchi nuqtaga, quvuvchilar esa nuqtaga qarab yo'nalsin. Agar yo'l-yo'lakay qochuvchi bilan to'qnashmasalar, ular bir paytda kubning tegishli uchlariga yetib boradi (1-rasmda ularning bunda bosib o'tadigan yo'li qalinroq chiziq bilan tasvirlandi).

Shundan so'ng, quvuvchilar mos ravishda va uch tomon yo'nalishlari kerak (chizmada ularning yo'li qo'sh chiziq bilan ajratildi), qolgan ikki quvuvchi esa o'rnida kutib turishi lozim. Agar bilan quvuvchi va uchlarga yetib kelganda, qochuvchi yoki qirralardan birida turgan bo'lsa, u osongina qo'lga tushadi. Aks holda, quvuchilar uni uch tomon qisib borib, qirraga o'tishga majbur qiladi. Shundan so'ng qochuvchi uchda tutashadigan qirralar ustida tutiladi – bunda va quvuvchi o'rnida, ya'ni va nuqtalarda turishi ham, yoki uch tomon yo'nalishi ham mumkin.

b) tasdiq isboti. Dastlab quvuvchilar kubning ikki qarama-qarshi uchlaridan joy egallashi lozim (2-rasm).

1-rasm

2-rasm

Aytaylik, P_1 quvuvchi B_1 uchda, P_2 esa A_4 uchga kelsin. Quvish jarayonini xuddi shu holatdan boshlash mumkin. Qochuvchi turgan nuqtadan bu uchlargacha bo'lgan masofalarni taqqoslaymiz. Bunda masofalar kubning qirralari bo'ylab o'lchanishi lozim. (Masalan, agar kub qirralari uzunligi 1 ga teng bo'lsa, B_1 bilan A_4 nuqtalar orasidagi masofa 3 ga teng chiqadi). Qochuvchi B_1 uchga nisbatan A_4 uchga yaqinroq turgan bo'lsin (har ikki masofa teng bo'lgan holni ham shunga qo'shamiz.) Aniqlik uchun qochuvchi $B_3 A_3 A_4$ siniq chiziq ustida turibdi, deb hisoblaylik (boshqa barcha holatlar shunga o'xshash bo'ladi). Quvuvchilarga quyidagi harakat usuli tavsiya etiladi.

1-bosqich. P_1 quvuvchi o'z o'rnida kutadi, P_2 esa qochuvchi tomon yo'naladi. Bunda agar qochuvchi P_2 dan uzoqlashadigan yo'nalishda eng katta tezlik bilan qochsa, P_2 bilan qochuvchi orasidagi masofa o'zgarmaydi, aks holda bu masofa kichiklashadi. Buni nazarda tutib, P_2 quvuvchi A_3 uchga yetib kelgandagi holatni o'rganaylik. Qochuvchi $A_3 A_4$ qirraga o'tguday bo'lsa, yo'l-yo'lakay tutilgan bo'ladi. Agar u harakati davomida $A_3 A_1$ qirraga ham kirib tursa, P_1 quvuvchi unga $A_3 B_1$ diagonalga nisbatan simmetrik harakat qilib turadi, ya'ni qochuvchi $A_3 A_1$ qirra bo'ylab qancha surilsa, P_1 quvuvchi $B_1 A_1$ qirra bo'ylab shunchaga suriladi (qochuvchi ortga qaytsa, P_1 ham ortga qaytadi).

Ko'rinib turibdiki, agar P_2 quvuvchi A_3 uchga yetib kelganda, qochuvchi $A_1 A_3$ qirrada bo'lsa, P_2 uni A_1 uch tomon

surilishga majbur qiladi, qochuvchi A_1 uchga borganda esa P_2 ham shu nuqtaga yetib kelib, uni qo'lga tushiradi. Shunday qilib, P_2 quvuvchi A_4 uchga yetib kelganda, qochuvchi A_3 dan pastroqda turgan holatni qarash qoladi. Bu holatdan quvishning 2-bosqichiga o'tiladi. Bunda P_2 bilan qochuvchi orasidagi masofa 1,5 dan katta emasligini hamda P_1 quvuvchi B_1 uchda bo'lishini (jilgan bo'lsa ham, qaytib kelganini) nazarda tutamiz.

2-bosqich. P_2 quvuvchi qochuvchi tomon, ya'ni B_3 uchga qarab harakatini davom ettiradi. P_2 quvuvchi B_3 uchga yetib kelguncha, qochuvchining $B_3 B_1$ qirraga o'tishidan ma'no yo'q (ikki quvuvchining orasiga tushib qoladi). Shuning uchun qochuvchi B_4 uch tomon harakatlanishga majbur. P_2 quvuvchi ham uning ketidan B_4 uch tomon yaqinlasha borar ekan, qochuvchi yo $B_4 B_2$ qirraga yoki $B_4 A_4$ qirraga o'tishiga to'g'ri keladi. Birinchi holda P_1 quvuvchi yana $B_1 B_2$ qirra bo'ylab qochuvchiga simmetrik harakat qiladi. Natijada u qochuvchi bilan bir paytda B_2 uchga yetib kelib, uni tutadi. Ikkinchi holda, ya'ni qochuvchi $B_4 A_4$ qirra bo'ylab qochsa, quvishning 3-bosqichiga o'tiladi.

3- bosqich. Qochuvchining $B_4 A_4$ qirra bo'ylab harakatiga P_1 quvuvchi $B_1 A_1$ qirra bo'ylab parallel harakati bilan javob beradi. Natijada qochuvchi A_4 uchga yetganda P_1 quvuvchi A_1 uchga keladi. Bunda P_2 quvuvchi A_4 nuqtadan pastroqda, qochuvchidan nari borsa 1,5

birlik masofada bo'lgani uchun, qochuvchi pastga qarab harakatlansa, uni P_2 tutib oladi. Shuning uchun qochuvchi yo A_4A_2 yoki A_4A_3 qirra bo'ylab qochishga majbur bo'ladi. Bunda P_1 quvuvchi A_2A_3 diagonalga nisbatan simmetrik harakat qilsa, qochuvchi yo A_2 nuqtada, yoki A_3 nuqtada qo'lga tushadi. **Shu bilan b) tasdiq isboti yakunlandi.**

c) tasdiqning isbotiga kirishishdan avval, unga aniqlik kiritib olish lozim. Agar harakat boshida quvuvchilar biror qirraning uchlarida tursa va qochuvchi shu qirrada joylashgan bo'lsa yoki biroz o'tib, shunday holat yuzaga kelishi mumkin bo'lsa, qochuvchi osongina tutiladi, albatta. a) va b) tasdiqlarni isbotlashda "qochuvchi tutiladi" deganda, u harakatini qayerdan boshlasa ham tutilishi mumkinligini tushunganmiz. Shuning uchun "ikkita quvuvchi qochuvchini tuta olmaydi" deganda, harakat qaysidir boshlang'ich holatdan boshlanganda quvuvchilar qochuvchini tuta olmasligini tushunishimiz lozim. Bunda ana shunday boshlang'ich holat hamda qochuvchi uchun qo'lga tushmaydigan harakat usulini ko'rsatish talab etiladi. Ana shu talabga javob beradigan boshlang'ich holat sifatida qochuvchi kubning istalgan bir uchida, quvuvchilar esa undan musbat masofada joylashgan holatni olamiz. Aytaylik, qochuvchi A_4 uchda turgan bo'lsin. Bu uchdan uchta qirra chiqadi: A_3A_4 , A_4A_2 , A_4B_4 . Quvuvchilar atigi ikkita bo'lgani uchun bu qirralardan kamida bittasi quvuvchilardan holi bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azamov, A.A.; Ibaydullaev, T.; Ibragimov, G.I.; Alias, I.A. Optimal number of pursuers in the differential games on the 1-skeleton of orthoplex. *Symmetry* 2021, 13, 2170. [CrossRef]
2. Bulgakova, M.A.; Petrosyan, L.A. Multistage games with pairwise interactions on full 345 graph. *Mat. Teor. Igr Pril.* 2019, 11, 3–20.

1-hol: A_4 ga tutash qirralardan faqat bittasi quvuvchilardan holi. Aytaylik, bu A_4B_4 qirra bo'lsin. Demak, qolgan A_4A_2 va A_3A_4 qirralarning har birida bittadan quvuvchi joylashgan. Bunday vaziyatda qochuvchi A_4B_4 qirrani bosib o'tib, B_4 uchga yo'nalishi lozim – bunda quvuvchilar qanday harakat qilmasin, qochuvchi B_4 uchga ulardan oldinroq yetib boradi.

2-hol: A_4 ga tutash qirralardan ikkitasi quvuvchilardan holi. Aniqlik uchun bu qirralar A_4A_2 va A_3A_4 bo'lsin. Agar qochuvchi yo A_2 uchga, yoki A_3 uchga quvuvchilardan oldin yetib bora olsa, u shu uch tomonga harakatlanishi kerak. Aks holda quvuvchilar 3-rasmda qo'shchiziq bilan belgilangan qirralar ustida turgan bo'lishi shart. Demak, qochuvchi B_4 uchga quvuvchilarning har ikkisidan ham oldinroq yetib bora oladi. Shunday qilib, quvuvchilar qanday harakat qilishmasin, qochuvchi dastlab joylashgan uchdan qo'shni uchlaridan biriga qo'lga tushmasdan o'ta oladi. Bu paytdagi holat dastlabki holatni takrorlagani boshqa bir uchga, so'ng yana bir uchga qo'lga tushmay borish imkoniga ega. Bu jarayon cheksiz davom etishi mumkinligidan c) tasdiq isboti kelib chiqadi.

3. Bonato, A.; Golovach, P.; Hahn, G.; Kratochvil, J. The capture time of a graph. *Discret. Math.* 2009, 309, 5588–5595. [CrossRef]
4. Bonato, A.; Nowakowski, R.J. The game of cops and robbers on graphs. In *Student Mathematical Library*; American Mathematical Society: Providence, RI, USA, 2011; Volume 61, p. 276.
5. Gavenčiak, T. Cop-win graphs with maximum capture-time. *Discret. Math.* 2010, 310, 1557–1563. [CrossRef]
6. Petrosyan, L.A.; Sedakov, A.A. Multi-step network game with full information. *Math. Theory Games Its Appl.* 2009, 1, 66–81.
7. Rahmonova H., Tursunova D. Parallelopiped ustida quvish va qochish masalasi. «Yosh matematiklarning yangi teoremlari – 2022» ilmiy anjuman tezislari to‘plami. Namangan, O‘zbekiston, 13-14 may, 2022 yil. 183-184 betlar